

Marija Kremenšek

ODNOS UČENCEV DO POUKA ZGODOVINE NA GIMNAZIJI

Predavanje na 20. zborovanju slovenskih zgodovinarjev, Ljubljana, 1.—4. okt. 1980

Z načrtom zgodovine za usmerjeno izobraževanje se odpirajo predmetu v marsikaterem pogledu nove perspektive. Vsebinsko je zastavljen tako, da bi pouk zgodovine na srednji šoli moral preseči dosedaj še zmeraj izrazito politično vojaško interpretacijo zgodovine v srednji šoli. Koliko tega bo realizirano v praksi, je odvisno od številnih činiteljev kakor so učbeniki, priročniki, bogatejša avdiovizuelna opremljenost šol in predvsem odnos učnega kadra in učencev do predmeta. V referatu želim predstaviti in analizirati poglede učencev na pouk zgodovine, predočiti probleme, s katerimi se v praksi srečujemo in nakazati tudi nekatere rešitve.

Referat sem gradila pretežno na osnovi večletnih pismenih elaboratov učencev. Uporabila sem nad 200 pismenih izjav učencev vseh štirih letnikov gimnazije, ki smo jih naredili s kolegicama na šoli. O pouku predmeta smo se tudi veliko pogovarjali v razredih. Razne tovrstne pedagoške literature npr. Zgonika ali člankov iz revije Pouk zgodovine in drugih namenoma nisem vključevala, ker želim, da res spregovori praksa. Analiza dijaških izjav kaže, da se njihove zahteve, mnenja, pogledi v marsičem pokrivajo z metodološko-didaktičnimi dognanji o pouku zgodovine.

Učencem zgodovina kot šolski predmet veliko pomeni in od nje tudi marsikaj pričakujejo. Le redkim je to le šolski predmet več. Zanimivo se je ob izjavah učencev nekoliko pomuditi, čeprav v bistvu za nas kaj novega ne morejo biti.

Glede vsebine zgodovine kot temeljnega družbenega predmeta na srednji šoli gre v osnovi za zahtevo po takem programu predmeta, da bo učenec dobil čimbolj celovito, zaključeno podobo dogajanj in življenja neke družbe določenega časa. Želijo, da jim »zgodovina dogodke vsestransko osvetli in ugotovi, kako so vplivali na poznejši razvoj.« Sovražijo zgodovino, ki le »naštevava skope podatke, datume in imena, in ne navede vzrokov zanje, ne navaja na poznavanje razmer, na razlikovanje bistvenega od nebistvenega.« »Zgodovina naj ne podaja le, kaj se je dogajalo, temveč predvsem, zakaj se je dogajalo. Izbira in opredeljuje naj zlasti tiste dogodke, ki so pripomogli k napredku ... pokaže naj, kako so naši predniki živeli, s čim so se ukvarjali, kako je potekal njihov vsakdan, v čem se je razlikoval od življenja npr. Turkov ali fevdalcev.« »Omogoči naj ne le seznanjenje s preteklimi dogodki, temveč predvsem, zakaj je do njih prišlo; nauči naj dogodke vrednotiti.« »Všeč mi je, da lahko bolj sprašujemo po vzrokih dogodkov, kakor da jih naštevamo. Zgodovina mora dati sprotno analizo gospodarskega, družbenega in političnega življenja neke dobe in to primerjati z današnjim stanjem, da vidimo napredek.« Želijo »primerjavo med današnjimi problemi v svetu in problemi v preteklosti.« Navedene in še druge izjave učencev kažejo, da jim gre pri pouku zgodovine za iskanje vzrokov za dogodke in dialektično sklepanje, za razvijanje sposobnosti, da si ob konkretni snovi oblikujejo nek širši aspekt, sintetični odgovor na zastavljene probleme. Zato tudi zahtevajo dodatne informacije o snovi, predelavo literature mimo učbenikov. Želijo, da ob snovi »preberemo kake primere iz drugih knjig, ki bi pogled na dogodke potrdili in razširili.« Želijo, da vprašanja postavljamo tako, da »odgovor pokaže neko širino učenčevega raz-

mišljanja, sposobnost filozofiranja o snovi.« »Učitelj naj prida k učbeniku dodatne obrazložitve, prav tako k referatom, ki jih v knjigi ni.« Zahtevajo, da »profesor prinese s seboj še druge vire in literaturo in prikaže nek zgodovinski dogodek s širšega vidika.« Menijo tudi, da bi se »lažje orientirali med gospodarskimi in političnimi dogodki v preteklosti, če bi jih bolj povezovali z drugimi področji človeške dejavnosti npr. z umetnostjo.«

Tovrstna razmišljanja učencev nas lahko le razveselijo, obenem se pa moramo vprašati, zakaj prihaja v praksi pri pouku v srednji šoli s tako zamudo do prvega projekta o vsebinski reformi predmeta. Pretežno politična usmerjenost zgodovine na srednji šoli je v tesni zvezi z učno vzgojno naravnostjo učnih kadrov. Katerokoli poglavje iz nacionalne, južnoslovanske ali obče zgodovine za gimnazijo vzamemo, vidimo ta izrazito političen poudarek. Sprašujem, ali je za učence v srednji šoli res potrebno, da osvojijo vrsto politično upravnih pojmov npr. iz grškorimske zgodovine kakor so bule, teti, Efialt, Alkibiad, Aristid, kriptije, centurija, imena raznih božanstev itd., ne da bi s tem pridobili za razumevanje zgodovine tega ali poznejših obdobj in za razvijanje historičnega načina mišljenja kako bistveno gradivo in možnost. Zelo malo npr. zvedo o vsakdanjem življenju atenskega prebivalstva, o izobrazbi ljudskih množic, o gospodarsko-političnih težnjah in možnostih, premalo so osvetljene gibalne sile sužnjelastniške družbe, premalo je govora o posledicah stikov različnih civilizacij, o raznih družbenih idealih in normah posameznih razredov itd. Tako je stanje tudi za ostala obdobja. Zaradi premajhne družbene in vzgojne učinkovitosti je predmet zgubljal pomen in ure na šoli. Tudi zaradi tega je prišlo do uvedbe sociologije in STM v takem obsegu ur. Čeprav imata oba predmeta svojo metodologijo, svojo težo, svoj pomen, mi ostaja kot praktiku še zmeraj vprašanje, ali je, gledano s historično dialektičnega stališča, družbeno koristno, da dobivajo učenci skozi različne družboslovne predmete parcialno podobo družbene stvarnosti preteklih dob in današnjega časa. Da dobivajo znanje o zakonitostih družbenega razvoja, o družbenih strukturah, o gibalnih silah napredka in zaviralnih činiteljih v družbi, o razrednem vidiku v družbeni bazi in nadstavbi itd. po predalčkih. Ali si lahko učenec na srednješolski stopnji na temelju informacij različnih družboslovnih predmetov ustvari tako podobo družbenega razvoja, da je sposoben historičnega načina mišljenja, kar je poglobljena naloga zgodovine in vsega družboslovja v srednji šoli. Praksa kaže, da mora učitelj, pa naj bo to zgodovinar ali sociolog, vsestransko osvetliti nek družben pojav, ko do njega pride, če hoče, da učenci snov angažirano sprejmejo. Na primer, ko govorimo o nastanku sužnjelastniške družbe, moramo pojasniti konkretne zgodovinske okoliščine v določenem času in v določenem kraju, tako gospodarske, družbene, politične in kulturne, in sicer v medsebojni soodvisnosti, okoliščine, ki so pogojile nastanek družbenih razredov. V nadaljnjem razvoju so zopet potrebna za funkcioniranje in spreminjanje razredov vsestranska, historično utemeljena pojasnila. Pojem razred, predstavljen učencem samo iz sociološkega vidika ali le v svoji politični funkciji, kakor ga je doslej večinoma predstavljala zgodovina na srednji šoli, je v obeh primerih za predstavitev neke družbene stvarnosti pomanjkljiv. Še kak primer. Ko govorimo o poglavju marksizma, je premalo, če se učenci seznanijo le s skupim življenjepišom marksističnih teoretikov, če vedo za čas nastanka in znajo naštetih njihova dela. Poglavje zahteva, da dá zgodovinar globljo analizo razmer, ki so narekovale in omogočile nastanek marksističnih nauk in začrtale prelomnico v politični praksi in teoriji neke družbe in nekega razreda. Premalo je verjetno tudi, zlasti pa učencem težko umljivo, če jih seznanimo le z nauki marksistov in njihovimi posledicami, ne da bi učenci spoznali objektivne okoliščine in subjektivne činitelje, ki nastanek marksizma po-

gajajo. Tudi za novejšo obdobje naše družbe bi bila pridobitev, če bi nam uspelo družboslovne predmete vsebinsko in didaktično zlititi tako, da bi lahko dali učencem analitično dovolj poglobljeno, vsestransko osvetljeno in sintetično izčiščeno podobo naše preteklosti in sedanjosti, za kar se na nek način zavzemajo tudi učenci. Vsklajevanje programov med predmeti da le minimalne rezultate. Pa jih sploh vsklajujemo? Podvajanje snovi pa gre na račun kvalitete. Predvsem pa menim, da mora dobiti učenec čimbolj celovito, z vseh strani osvetljeno podobo družbenega dogajanja. Novi, vsebinsko sicer spremenjeni načrti ohranjajo v tem pogledu nespremenjeno stanje, kar pa ni razlog, da ne bi ugotavljali pomanjkljivosti tako koncipiranega družboslovja na srednji šoli.

V zvezi s tem, po mojem mnenju dovolj pomembnim vprašanjem družboslovja v srednji šoli, ki že ni več samo strokovno vprašanje, je drug nič manj pomemben problem, to je profil srednješolskega profesorja zgodovine. Izjave učencev le potrjujejo staro resnico, da je v učnem procesu namenjeno učitelju osrednje mesto. Učenci želijo, da jih učitelj čimbolj pritegne k pouku zgodovine, da se svojemu poklicu posveča, da išče vedno nove načine dela v razredu, da je, »... če hoče koga navdušiti za predmet, tudi sam zanj zavzet«, da predava jasno in sistematično, da priteguje k predavanju iz učnega načrta dodatno snov, dela primerjave, da je tolerant, dopušča in celo vzpodbuja diskusijo, da s slabimi ocenami in pritiskom učencev ne odbija od predmeta, da zna predmet približati učencem na dovolj zanimiv, a ne vsiljiv način, da popestri pouk z iskanjem raznih paralel v zgodovini, da najde čas za debato o sodobnih dogodkih, navaja učence na branje, se posveča referatom, ne da jih samo daje, da dovoli, da se mu učenci upro glede snovi, če jo bolje poznajo, da je vsestransko razgledan in da vprašanja ne ostajajo brez odgovorov in pojasnil. Menijo, da če »profesor nič več ne pove, nič več ne sprašuje, kakor je v učbeniku, potem ga v bistvu otroci v šoli ne rabijo.« Nadalje kažejo izjave, da želi biti dijak aktiven činitelj v učnem procesu in ne le poslušalec. S tem preverja svoje bistvo, svoje sposobnosti, se uveljavlja pred učiteljem in med sošolci. Zato učenci cenijo ure tudi glede na to, kako so bili angažirani.

Na podoben način bi lahko navedla nekaj mnenj o tem, kaj jih zlasti pri pouku moti. V obeh primerih, kakor tudi v ostalih izjavah učencev gre le za nepoglobljeno razmišljanje dela gimnazijcev, ki nas pa vseeno lahko na marsikaj opozori.

Proces demokratizacije v šoli ustvarja atmosfero tesnejšega sodelovanja med učiteljem in učenci. Tudi večje možnosti za nabiranje raznih strokovnih informacij izven šole vnašajo v učni proces elemente, s katerimi kaže računati. Razgledanost in osveščenost okolja, iz katerega učenci prihajajo, prav tako vpliva na učence, kar je čutiti posebno pri družboslovnih predmetih. Boljša opremljenost naših učilnic postavlja vzgojitelje tudi pred nove možnosti. Ali smo vzgojitelji kos strokovno in pedagoško učinkovito reagirati na radoznalost mladih in obdržati ne oblast, ampak strokovno vodstvo v svojih rokah? Lahko damo zadovoljiv odgovor, če nas npr. sprašujejo, ali ni bila cena človeških življenj za neke napredne ideale npr. v času jakobinske diktature ali v kakem drugem revolucionarnem obdobju previsoka; če sprašujejo o nujnosti in statusu delovne sile iz naših južnih republik v Ljubljani; če primerjajo materialni položaj delavcev premagane države s položajem našega delavca bodisi doma, bodisi gastarbajterja. Želijo npr. oceno francoske okupacije slovenskega ozemlja in sploh Napoleonove okupacije Evrope in primerjavo te z nemško okupacijo ali s kolonialno politiko. Vprašanj je mnogo, dobronamernih in provokativnih. Smo za vse to dovolj usposobljeni? Imamo poklicne ambicije in moralno strokovno naravnost, da se tudi sami usposabljam?

Problem je kompleksen. Gre za vrednotenje dela prosvetnega delavca nasploh v naši družbi, za našo primerno strokovno in pedagoško usposobljenost, za stike med učitelji zgodovine v srednjih šolah in našimi zgodovinskimi društvi, inštitucijami in fakulteto, za materialno opremljenost naših šol, za močno feminizacijo tega poklica in zlasti za naš osebni odnos do dela v poklicu. Problem je toliko aktualnejši, ker se pripravljamo na usmerjeno izobraževanje, ki brez temeljitega vsebinskega premika pri predmetu ne more dati pravih rezultatov.

S planskim, sistematično zastavljenim delom za učitelje zgodovine v obliki seminarjev bi bilo možno v roku dveh ali treh let podrobno predelati vse gradivo učnega načrta za usmerjeno izobraževanje tako, da bi posamezne teme problemsko zastavili in jih tako tudi reševali; seznanili bi se z najprimernejšo literaturo za učitelje in učence za posamezna poglavja; za obliko seminarskega dela učencev ali za referate bi pregledali tisto gradivo, predvsem iz nacionalne in južnoslovanske zgodovine, kjer je najbolj mogoče razvijati osnovno načelo pouka zgodovine na srednji šoli od znanega, bližnjega k neznanemu in pregledali ter zbrali bi najboljše avdiovizuelna sredstva. Na take seminarje kaže povabiti poleg strokovnjakov, predstavnikov Zavoda za šolstvo tudi študente in predstavnike srednješolcev, ki naj na nek način tudi dobijo možnost, da nam predstavijo svoja stališča. Menim nadalje, da bo pozitivno vplivalo na reševanje problemov zgodovine na srednji šoli tudi še tesnejše sodelovanje med fakulteto in učitelji iz prakse, ki se zadnja leta počasi le vzpostavlja. Tudi večja skrb in evidenca o tem, kaj je na terenu z bogato zgodovinsko literaturo naših vrhunskih družboslovcev in s prevodi strokovne in poljudnoznanstvene zgodovine, bi poživila zanimanje učencev in učiteljev za nova dognanja in nove interpretacije v tej stroki. Saj je končno knjiga le namenjena bralcu in nam verjetno ni vseeno, če jo prebere le nekaj ljudi in ostane celo brez strokovne ocene. Uvedba Kidričeve bralne značke je prvi korak k seznanjenju učencev tudi s tovrstno literaturo. Obstaja še možnost, da bi po vzgledu slavistov ali anglistov uvedli tudi za področje zgodovine neke oblike obveznega čtiva. Na to opozarjajo tudi učenci. Premalo razvita oblika dela na področju družboslovnih predmetov, posebno zgodovine, je v srednji šoli akcija Znanost mladini. Zlasti pa menim, da se mora študij na Filozofski fakulteti še bolj prilagoditi tudi izobrazbenim potrebam srednješolskega učitelja. Ne moremo se npr. sprijazniti s tem, da še zmeraj ni nobenih predavanj iz politične ekonomije na oddelku za zgodovino FF. Kako naj srednješolski profesor strokovno razloži premike in zakonitosti v ekonomski bazi družbe, če pa nima najosnovnejših pojmov iz politične ekonomije. Nekatera predavanja so še tudi pretežno le politična. Mogoče bi tudi kazalo razmišljati na poseben program študija v enem ali dveh letnikih na zgodovini za tiste, ki se ne bodo ukvarjali z znanstvenim delom, temveč bodo šli na šolo. To je pa večina diplomantov na oddelku za zgodovino. Za izobrazbo teh je verjetno potrebno pritegniti še druge zgodovinske vede, če hočemo, da bodo uspešno opravljali svoj poklic, in dati tudi večji podatek sodobni metodiki pouka zgodovine.

Summary

**THE ATTITUDE OF THE PUPILS TOWARDS THE LESSONS IN HISTORY
IN GRAMMAR SCHOOLS**

Marija Kremensek

The authoress quotes and summarizes some views of over 200 pupils in grammar schools, who took part in the inquiry asking for their views concerning the lessons in history in the grammar school. The majority of them has a positive attitude towards the subject in question, being the main sociological subject, and expect much of the lessons in history. Their statements reveal their wish for such contents of this subject that would enable them to gain — in the course of lessons — the most complete picture of the events and life of a certain society in a certain period. Beside the description of the events and mostly politically coloured history they expect a profound analysis of the economic, social, political and cultural life of all strata of the population of a certain historical period. They wish to get familiar with the laws of the historical development and dialectical "interweaving" of the social events. The attitude of the pupils in grammar schools towards the lessons in history depends also on the strivings of the lecturer, different forms of presenting the subject, as well as on the way of estimating the pupils' knowledge.

In the process of the preparations for the transformation of education and training a new curriculum concerning the lessons in history has been developed. In order to give the most complete picture of the past and the present time it is necessary to coordinate the sociological subjects or even form one single sociological subject in grammar schools. It is necessary as well to think about a more up-to-date way of lecturing the history, and especially about a better qualification of the teaching staff.

JUGOSLOVENSKI ISTORIJSKI ČASOPIS**Glasilo Zveze društev zgodovinarjev Jugoslavije**

Osrednja jugoslovanska historična revija izhaja v štirih številkah letno in objavlja prispevke v vseh jugoslovanskih jezikih.

Naročila: Karnedžijeva 2, Poštanski fah 545, YU-11001 Beograd.

Na istem naslovu sprejemajo tudi naročila za vse tri tujejezične jugoslovanske povojne zgodovinske bibliografije (1945-55, 1955-65, 1965-75).

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

YU-61000 Ljubljana, Mestni trg 27/III., p. p. 373

V seriji »Građivo in razprave« so doslej izšli naslednji zvezki:

- št. 1: Zapisniki in drugi izbrani dokumenti iz arhiva občine Škofja Loka 1861—1918, Škofja Loka 1979;
- št. 2: Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1980;
- št. 3: Ljubljanska trgovina od začetka 18. do srede 19. stoletja, Ljubljana 1981.

SLOVENSKA MATICA, Ljubljana, Trg osvoboditve 7

in Zveza zgodovinskih društev Slovenije sta sklenili dogovor o sodelovanju, po katerem lahko člani slovenskih zgodovinskih društev ob predložitvi potrjene članske izkaznice v prostorih Slovenske matice nabavljajo vse Matične publikacije po ugodnejši ceni, ki sicer velja le za redne Matične člane.

Iz bogatega izbora leposlovnih in različnih strokovnih del opozarjamo zlasti na nekaj knjig z zgodovinsko tematiko (zaloga nekaterih med njimi bo v kratkem času pošla!):

Slovenska matica 1864—1964 (zbornik)	80 din
Koroški plebiscit (zbornik)	200 din
Janko Pleterski: Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo (1914—1918)	300 din
Lavo Čermelj: Med prvim in drugim tržaškim procesom	100 din
Marijan Britovšek: Razkroj fevdalne agrarne strukture na Slovenskem	120 din
Vasilij Melik: Volitve na Slovenskem	120 din
Ivan Mohorič: Zgodovina železnic na Slovenskem	150 din
Lavo Čermelj: Spomini na moja tržaška leta	120 din
Francé Koblar: Moj obračun	120 din
Veno Pilon: Na robu	100 din
Franc Petek-Janko Pleterski: Spomini koroškega politika	210 din
Primož Simoniti: Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja	280 din
Edvard Kocbek: Pred viharjem (dnevniški zapiski iz let 1938 in 1940—42)	240 din
Branko Hofman: Noč do jutra (roman o času jugoslovanskega upora Informbiroju)	300 din
Alojz Rebula: Zeleno izgnanstvo (roman o tržaških letih Eneja Silvija Piccolominija)	320 din
Anton Linhart: Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije (komentiran prevod knjig iz let 1788 in 1791)	480 din
Karel Clarici: Knjiga moje mladosti (spominski opis grajskega in meščanskega življenja na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja)	600 din

Slovenska matica pripravlja za prihodnja leta med drugim vrsto izdaj temeljnih del slovenske historiografije in nekaterih najzanimivejših slovenskih memoarnih del. Najprej izidejo v uredništvu prof. dr. Vasilija Melika »Spomini« Josipa Vošnjaka in v uredništvu prof. dr. Boga Grafenauerja Izbrano delo enega izmed najpomembnejših slovenskih zgodovinarjev Franca Kosa.

O »Zborniku za zgodovino naravoslovja in tehnike«, ki ga prav tako izdaja Slovenska matica, več na drugem mestu.